

Joan Fuster

NOVEL·LISTES INSULARS

He llegit, aquests últims dies, *Desenllaç a Montlleó*, de Llorenç Villalonga, i *Judas i la Primavera*, de Blai Bonet: dues novel·les «mallorquines» admirablement antípodes. Valdria la pena de subratllar aquest aspecte, abans que res: que són «mallorquines». D'alguns anys ençà, la producció narrativa autòctona va prenent a les Illes una àmplia i frondosa consistència –«àmplia» i «frondosa» dins el relativisme propi de les nostres circumstàncies peculiars. Com a fenomen social, ja és important aquesta revifalla, i més encara perquè no té precedents en l'àmbit regional. Ni que sigui cert allò que deia Baltasar Porcel, en el darrer número de *Criterion*, respecte a l'escassa densitat del públic lector insular, no hi ha dubte que l'existència d'un grup d'escriptors tenaços i arrelats, i treballant des d'un nivell de propòsits «normals», és, en si, un fet ple de significació. La situació resulta bastant absurda, no ho dissimulem: una escissió tan marcada entre escriptors i públic, i deguda a factors predominantment extraliteraris, no sembla un símptoma de salut col·lectiva gaire satisfactori. Però així són les coses, de moment. D'altra banda, la novel·lística mallorquina actual realitza, en conjunt, aquella mena de prospecció i de descripció de la seva societat que, en definitiva, és un dels «efectes» que avui demanem al gènere narratiu. Els novel·listes del Principat, de Narcís Oller als nostres dies, han traçat, amb més o menys rigor, una imatge del seu país, des d'angles de classe i geogràfics ben variats. Potser un crític exigent, de tendència «realista», trobarà que fallen per manca de sentit de la «tipificació» o per haver-se deixat endur d'ofuscacions ambigües: però, malgrat tot, una part de testimoni i de dada objectiva no se'ls pot pas negar. Al País Valencià i a les Illes havíem estat menys afortunats. Al País Valencià, si exceptuem el «cicle regional» de Blasco Ibáñez, no hem tingut –ni tan sols en castellà!– unes novel·les mitjanament potables que es nodreixin de les realitats quotidianes del nostre poble. A les Illes, tampoc. És ara quan els escriptors insulars es projecten sobre aquest petit món, i comencen a transcriure'l en relats d'apreciable interès. El material novel·lesc –humà, social– que ofereixen les Illes és d'una suculència incitant: tant la vella societat indígena, com l'annex fulgurant del turisme, i el contrast entre l'una i l'altre, i els trasbalsos per què han passat, són una immensa pedrera de temes, tot just encetada. Les possibilitats són fabuloses. I d'una gran, contradictòria riquesa intel·lectual. La confrontació entre Villalonga i Blai Bonet prou que ho revela.

D'entrada, l'índole dels mateixos autors ja es presta a una reflexió suggestiva. D'un cantó, Llorenç Villalonga i Blai Bonet no poden ser més «diferents», i alhora, de l'altre, els veiem irreductiblement «mallorquins». Les diferències s'imposen al primer cop d'ull. La distància d'edat que els separa en seria una causa, no secundària: Villalonga neix en 1897, i Blai Bonet en 1927. L'extracció social és també divergent: els Villalonga són una antiga família aristocràtica –en l'*Autobiografia* de Miquel, el germà de Llorenç, hi ha iròniques i detallades referències a la seva genealogia–, mentre que els Bonet no deuen tenir sinó un obscur passat de resignada pagesia al terme de Santanyí. Bastarien aquestes dues precisions per a explicar-nos moltes de les radicals discrepàncies que oposen els dos

escriptors. ¿No identificariem en l'actitud ètica i estètica de Villalonga –un racionalisme pulcre, una concisió elegant, un deix sardònic sovintejat– el pes sencer d'una època i d'un clima ben concrets? ¿No són una altra època i un altre clima els que traspuen el lirisme encès, la paraula rural, la passió religiosa de Blai Bonet? I tanmateix, ni l'un ni l'altre, no sabriem imaginar-los «desglossats» de la Mallorca nativa: són estrictament insulars, essencialment insulars. No s'assemblen gens a cap escriptor continental, ni els llibres que han escrit podrien «trasplantar-se» a escenaris no mallorquins. Potser aquesta afirmació és una mera ingenuïtat subjectiva, o una obvietat. No ho sé, i tant se me'n dóna. Però la diferència i la coincidència, en Llorenç Villalonga i Blai Bonet, ens posen davant una «visió» del paisatge físic i moral de l'Illa que resulta útil i alligadora. Això que en diem «societat», encara que sigui en una àrea reduïda, és un fet complex, heterogeni. Villalonga ens conta històries de la «seva» Mallorca –de la seva «societat»–, i Blai Bonet ens en conta de la seva. Una «Mallorca» múltiple, doncs, hi queda reflectida: la senyorial, pintoresca o displicent, dramàtica o grotesca, en *Mort de Dama*, en *Bearn*, en *Desenllaç a Montlleó*, i l'agrària, levítica, elemental, sempre patètica, que, directa o transposada, reconeixem en *El mar* i en *Judas i la primavera*. ¿Illa de la calma? El tòpic, tan divertidament encunyat per Rusiñol, s'esmicola, s'esvaeix. Rusiñol, malgrat tot, era un «turista»...

He dit, al principi, que *Desenllaç a Montlleó* i *Judas i la primavera* eren llibres «antípodes». Ho són, sobretot, els autors. Fóra possible d'una altra manera? Villalonga s'ocupa dels «seus»: de *donya* Obdúlia de Montcada o del don Toni de *Bearn*, la petita noblesa decadent, i del seu *entourage*, i de les Mrs. Seymour immigrades. Blai Bonet va al poble, al «seu» poble, camp, gent petita, de sagristies i tavernes. Villalonga, «sorgit» d'una institutriu francesa i d'unes lectures lliures, és –valgui el mot– volterrià; Blai, manufacturat en un Seminari –els estudis «típics» d'un xaval de família camperola–, roman cristià. En les novel·les de Llorenç Villalonga, els personatges «discuteixen»; en les de Blai Bonet, de tant en tant esclata un *fervorín* il·luminat o una disquisició teològica, per l'ortodòxia de la qual jo no gosaria jurar. La Guerra Civil és pràcticament absent en l'obra de Llorenç Villalonga, que s'ha «fixat» en evocacions d'un passat pròxim i sarcàsticament memorable; per contra, en Blai Bonet, la contesa fratricida es converteix en un *leit-motiv* tràgic, dolorós, definida en episodis d'una implacable agressivitat. Qüestió d'edat *només*? I el sexe, que fa un paper decisiu en l'obra dels dos escriptors mallorquins, és, per a Blai Bonet, brut i coent com una experiència, i per a Llorenç Villalonga, un factor clínic, d'observació freda i neutra... Les comparacions podrien multiplicar-se. No arribaré a assegurar que Llorenç Villalonga i Blai Bonet siguin «antagònics»: en tot cas, hi ha entre l'un i l'altre un abisme de concepcions i de temes. Qui se'n beneficia és «Mallorca», aquesta abstracció que anomenem Mallorca. Les perspectives contraposades contribueixen a definir-nos el perfil autèntic de l'Illa. També contribueixen a animar una mica la literatura catalana actual, que en Llorenç Villalonga i en Blai Bonet té uns magnífics «contribuents». Ja voldria jo que el País Valencià pogués exhibir, avui, dos escriptors d'aquesta talla!

S., 20 maig 63